

UDK 808.62(091) "16"
886.2.07 Belostenec, I.
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno za tisak 19. 12. 1997.

Josip Vončina
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Belostenčev hibridni jezik

Najnovije vrijeme donijelo je zahtjev da se temeljitoj provjeri podvrgnu sve dosadašnje spoznaje o jeziku važnoga starijega hrvatskog leksikografa i prozaika (a prema predaji također pjesnika) Ivana Belostenca (Lončarić 1993.). Iako se pritom priznaje da taj jezik sadrži elemente više od jednoga narječja, ipak se iznosi mišljenje kako je svrstati ga u jednonarječnu (i to kajkavsku) sastavnicu hrvatske jezične prošlosti bolje nego ga zvati hibridnim.

1. Sastavljen prije 1675., Belostenčev je *Gazophylacium* kao rukopis u lepoglavske pavlinske samostanu proveo svojih prvih šest i pol desetljeća (do tiskanja u Zagrebu 1740.). Potom je gotovo tri četvrtine stoljeća bio važnim priručnikom i školskim udžbenikom po sjevernoj Hrvatskoj (u oba njezina dijela: u kajkavskome i u štokavskome [slavonskom]). Izuzmemo li zbrku koju je proузročio Krčelićev nastavljaj (»Pater Orlovich Paulinus dictionarium croaticum sub nomine Belloszteneecz edidit« [Georgijević, str. 85] i kojem su se u dvočlani skup povezala dva prezimena, autorovo i urednikovo: *Belostenec Orlović*), pouzdane se zabilježbe o Belostenčevu rječniku ne javljaju sve do uoči narodnog preporoda. *Gazophylacium* kao jedno u trolistu leksikografskih djela koja su bitno unaprijedila *ilirski jezik*, i to njegovo »horvatsko« (tj. kajkavsko) narječje (zvano »dialectus Croatica«), javno je 1813. spomenuo zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac u znanome, tiskanome pozivu svećenstvu (Poziv, str. 93; Fancev, str. 60; Vince, str. 167). S istim narječnim (kajkavskim) predznakom Belostenčevo djelo spominju još dva istraživača prije punoga preporodnog nastupa. Tomaš Mikloušić (1821.) tvrdi da je *Gazophylacium* »rečnik dijačko-horvatski i horvatsko-dijački« (Fancev, str. 164). U djelu zacrtanu oko 1830. (»um das J. 1830«; Jireček u Šafaříka, str. II) i tiskanome 1865. Šafařík Belostenca svrstava u red »B. Kroatische Schriftsteller« i o njemu između ostaloga piše:

»Dieses Gazophylacium ist eine vortreffliche Arbeit. Ungeachtet Jambrešić mehr, als unser Vf., auf reines Latein sieht, so übertrifft ihn dieser

doch an Reichhaltigkeit und an bestimmter Scheidung des Kroatischen von dem Illyrischen. Der Vf. unterscheidet nämlich die dalmatischen und slawonischen Wörter, so oft er sie anführt, durch die Buchstaben D. Scl., so wie die türkischen durch Tur. Scl. von den provinzial-kroatischen. Die Orthographie ist fast die heutige; nur gebraucht der Vf. bei einigen Vocalen (a und e) gewisse diakritische Zeichen, um den Unterschied der slawonisch-dalmatischen und kroatischen Aussprache bemerklich zu machen« (Šafařík, str. 313)

Šafařík je od Horanyija preuzeo vijest o Belostenčevoj zbirci propovijedi *Decem sermones* (Šafařík, str. 362), a to se nalazi također u hrvatskoj bibliografiji iz 1860.:

- »178 Bělosteneć Ivan, Pavlin. Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium, plurimis authorum in hoc opere adductorum sententiis idiomate illyrico delicatis illustratum, et peculiariter Illyriorum commodo apertum. Zagrabiae typis J. B. Weitz 1740 in 4. pag. 1288. — Tomus II. Gazophylacium Illyrico-latin. in 4. pag. 650.
179 ” Šest pesmih od sv. Pavla pervog pušćenika. U Gradcu 1665.
180 ” (Horanyi kaže, da je još izdao): Predike o sv. tielu Isusovom na hrvatskom jeziku« (Kukuljević, str. 20)

Šafaříku se činilo: Belostenec je svoje glavne postupke proveo da povuče oštru granicu među narječjima u Trojednici i na njima izgrađenim književnojezičnim tipovima. Kajkavsko područje oštro lučeći od preostalog (štokavskoga i čakavskoga), Šafařík je snažno utjecao na ilirce potičući njihovu odbojnost prema govornoj kajkavštini i prema na njoj utemeljenoj pisanoj baštini. Stvorila se čvrsta vjera da je u jeziku književnika »ilirskih« sve lijepo, a u jeziku pisaca »horvatskih« sve da je siromašno, neizražajno, nelijepo. Među ilircima u tom su najdalje doprli rođeni kajkavci osobito Štoos i pogotovu Farkaš Vukotinović.

»K tomu je ilirski jezik lijep, bogat, izobražen. U njem su već toliki Dubrovčani, Dalmatinci, Srblji i Slavonci pisali, da bi grijeh bio zaboraviti ih. Ova literatura, koju smo mi kano baštinu (*haereditatem*) dobili, može se klasičkom nazvati. U njoj čovjek nalazi stvari (osobito u poetičkoj vrsti), koje u nas udivljenje pobuđuju; nalazi se izrazah, slikah, izvornosti, lahkoće versovah, riječju poetičkih krasotah, o kojih horvatski spisatelji niti pomisla (*idea, conceptus*) imali nisu...« (Vukotinović, str. 137–138)

Nije jasno je li Kukuljević u rukama imao nama posve nepoznatu zbirku Belostenčevih pjesama; spominje ju naslovom »Šest pesmih od sv. Pavla pervoga pušćenika. U Gradcu 1665.«. Nije nevažno istaći da za nju izostavlja inače navodene podatke o formatu i o broju strana.

Šafaříkov prikaz nudi pokoju obavijest o strukturi Belostenčeva rječnika. Spominje se da njegov pisac dalmatinske i slavonske riječi obilježuje posebnim

kraticama (D.; Scl., Tur. Scl.) i da izgovorne razlike pokazuje dijakritičkim znacima nad slovima *a*, *e*. Taj će način (koji važnim postupcima ne navodi zorne primjere) u hrvatskoj književnoj i jezičnoj historiografiji potrajati iduće tri četvrtine stoljeća.

Na razmeđu zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca našao se književni povjesničar Šurmin. Godinu prije Maretićeve *Gramatike* on je zapisao:

»Belostenec (1595–1675.) i Jambrešić se ističu kao radnici u gramatici i filologiji, a sigurno je to, da su oba, prvi pavlin, a drugi isusovac, radili oko toga posla najviše radi nauke i škole. Od Belostenca ima i *Šest pesmih od sv. Pavla prvoga pušćenika*« (Šurmin, str. 138)

U međuvremenu će Jagić 1904., ponovno nam otkrivajući Habledića, iznijeti tri bitne tvrdnje: prvo, da je barokni naš isusovac bio virtuoz u stilu; drugo, da su njegova djela pravi rudnik hrvatske govorne i pisane kajkavštine u kićenome stoljeću; treće, da ona »bekanntlich in Belostenec seinen vortreflichen lexikographischen Vertreter fand« (Jagić 2, str. 579).

U međunarodnoj slavistici obnovivši dostojanstvo povijesne hrvatske kajkavštine, Jagić je bitno pridonio da se počne ispravljati tome važnom odsječku desetljećima nanošena nepravda. Punom je to snagom i strašću nastavio Jagićev suradnik Vodnik. U važnu i utjecajnu svoju *Povijest* unio je nov, prema narječnome mjerilu stvoren izraz *kajkavska književnost* (Vodnik, str. 204, 267, 356), koji za ostala dva narječja nije izgradio. Da ispravi povijesnu nepravdu što se u XIX. st. nanosila cijelome kajkavskome sklopu, Vodnik mu je priključio Jurja Zrinskoga s Mihajlom Bučićem. Književnome povjesniku nije smetalo što su Bučićeve »prve kajkavske knjige izašle u Nedelišću, ali ni jedan se primjerak nije sačuvao« (Vodnik, str. 204–205); nije želio poslušati glas iskusnijega prethodnika, koji je za krug oko Jurja Zrinskoga (pa i za Bučića) upozoravao kako se »vrlo malo zna, kojim jezikom i kakvim su narječjem svi ovi pisci pisali« (Šurmin, str. 126).

»Belostenec izdao je *'Bogumilu šest pesni na čast sv. Pavla'* (Grac, 1665.), gdje u prvoj pjesmi crta život osnivača svoga reda, a u ostalima slavi njegove kreposti. Njegove *'Predike o sv. tijelu Isusovom'* (1672.) dvije su propovijedi, u kojima se pobija protestantska nauka o euharistiji. Najveće Belostenčevo djelo, golemi rječnik *'Gazophylacium'* (Zagreb, 1740.), izašao je davno poslije njegove smrti, a dijeli se u dva dijela: prvi, veoma opsežan, latinsko–hrvatski, i drugi, za polovicu kraći, hrvatsko–latinski. Belostenec dobro poznaje hrvatska narječja, ne miješa ih, već sabire i niže riječi jednoga narječja do riječi drugoga narječja, pa sve to posebice izrijekom označuje, i njegov je rječnik prvi veliki čin, što je izašao iz Hrvatske za jedinstvo književnog jezika, i najmonumentalnije književno djelo XVII. stoljeća u Hrvatskoj« (Vodnik, str. 274)

U povijest hrvatske književnosti Vodnik je uveo dvije neprovjerene tvrdnje: da se zbirka Belostenčevih pjesama zvala *Bogumila*; da je njegova knjiga propovijedi nosila hrvatski naslov. Svoju pak bitnu procjenu (da Belostenec iz raz-

ličitih narječja potekle riječi ne miješa) Vodnik je napustio 1916. u čitanci za srednjoškolce:

»Ivan Belostenec obilazeći samostane pavlinske po Hrvatskoj, Slavoniji, Istri i Dalmaciji proučavao je narodni jezik i skupljao naše jezično blago. Tako je postao golemi njegov rječnik *Gazophylacium* (Zagreb, 1740.), koji se dijeli u dva dijela: latinsko–hrvatski i hrvatsko–latinski. Habelićev rječnik bio je kajkavski, dok Belostenec poznaje sva hrvatska narječja i u svom rječniku podaje riznicu jezičnoga blaga iz svega područja hrvatskoga jezika. Belostenčev je rječnik prvi veliki čin, što je izišao iz Hrvatske za jedinstvo književnog jezika i najmonumentalnije književno djelo XVII. vijeka u Hrvatskoj« (Drechsler [= Vodnik], str. 242)

Između dva svjetska rata Belostenec je zajedno s drugim dopreporodnim hrvatskim leksikografima uživao velik ugled, ali ne kao moguće vrelo suvremenoga hrvatskog jezika, nego kao povijesna okamina. Navodeći *Gazophylacium*, Maretić teži u štokavsko–jekavsku inačicu okrenuti autorovo prezime:

»*Bjelost.*: I. Bjelostenec (t. j. Bjelostjenac), *Gazophylacium seu Latino–Illyricorum onomatium aerarium... Zagrabiae 1740.*« (Maretić, str. XXXII)

i spriječiti da kajkavski sloj njegova rječnika utječe na književni jezik novoga doba:

akoprem, *obschon*, *obwohl*, je kajkavski; štokavski je: *premda*, i ako, ako i (Maretić, str. 1)

Valjalo je zaboraviti ne samo pojedine stare kajkavizme:

11. ako káy god, *si quid*. 12. ako
prèm, [D.] Prèmda, *Esí, licet, quam-*
vis, quamquam, tametsí, etiamsí, quod
si. 13. akofzem, *akolífzem*, *akofzi*

(Belostenec 2, str. 1)

nego i doprinos što ga je Ivan Belostenec zajedno s drugim starim jezikoslovcima ponudio višemu sloju hrvatskog jezika. Maretićeva osuda:

znanost, *Wissenschaft*; od leksikografa ima najprije *Volt.*, onda *MU.*; nije dobra riječ, jer imenice na *-ost* znače svojstvo, na pr. *ludost*, *pokvarenost*, *slabost*, *učenost*, *zloćudnost*, t. j. svojstvo onoga, koji je lud, pokvaren, slab, učen, zloćudan i t. d.; prema tome *znanost* može značiti samo: svojstvo onoga koji je znan, poznat, njem. *Bekanntheit*, a ne može značiti: *Wissenschaft*; zato je bolje: *nauka* (vidi tamo) (Maretić, str. 188–189)

loše je utemeljena (sadržeci netočnu tvrdnju da riječ *znanost* »ima najprije Volt[ić]«, a ne prije njega osim Belostenca još i Jambrešić [str. 899, s. v. *scientia*]), ali je u mnogih stvorila otpor prema hrvatskoj riječi koja je svoju plodnu primjenu dokazala već na sredini XVIII. st.:

Znànoszt, znanye. (D.) umfztvo. *Scientia, notitia, notio, cognitio, noscientia, frudentia, perisia.* 2. znanofzt od Boga, *Theologia, dočtrina Theologia.* 3. znanofzt mudroga premislyavana, *theoretica.* 4. znanofzt mudra, *philosophia.* 5. znanofzt narave, *physica, fotomatica.* 6. znanofzt nebeszkoga kruga, *sphaerica, a.* 7. znanofzt berzoga pišzanya, *steuographia.* 8. znanofzt lagvo-merenya, *hercometria.* 9. znanofzt vaganya, *statmica, a.* 10. znanofzt računanya, *arithmetica.* 11. znanofzt zemlye izpišzanya, *geographia.* 12. znanofzt zemlye merenya, *geometria.* 13. znanofzt jezиков, *litteratura, gražzatica.* 14. znanofzt ravnanya, *politica.*

(Belostenec 2, str. 639)

Autor koji je u doba velikih jezičnih pritisaka namislio pokazati domaću jezičnu povjesnicu, Franjo Poljanec, pripadao je onim ljudima koji ništa nisu sami istražili, nego sve izgradiše na tuđim postignućima; stoga Poljanca ne spominje novija hrvatska jezična historiografija (Vince², str. 649; Moguš 3, str. 200; Moguš 4, str. 216). Poljančevoj bitnoj rečenici o tvorcu velikog rječnika:

»Belostenec i Orlović dobro poznaju naša narječja, ne mešaju ih, nego skupljaju i nižu reči jednog narečja do reči drugih i sve označuju gde se kako govori« (Poljanec, str. 105)

od Vodnika je preuzeta srž, a razlike su u duhu vremena: dodaje se *Orlović*, mijenja se ime jeziku (*hrvatska* narječja postaju *naša*), jekavicu potiskuje ekavica.

Iz mnogih nedoumica o Belostencu izlaz se mogao naći samo novim otkrićem. Učinio ga je *László Hadrovics* u Budimpešti pronašavši nepotpun primjerek dotada nepoznatih Belostenčevih propovijedi, o kojima kaže:

»Treba pročitati samo nekoliko stranica, pa da se dode do uvjerenja, kako B. nije htio pisati ni samo za kajkavce ili samo za čakavce, već za *Hrvate uopće*. U njegovu se jeziku stari po[lu]glasovi reflektiraju vokalom *a*, samo rijetko *e*. Mjesto staroga *ě* B. piše *e* ili *i*, ali najčešće *é*, što mu znači, da se glas toga *é* razlikuje od etimološkog *e*, pa se može čitati »ekavski« *e* na kajkavskom terenu, ikavski među čakavcima. Svaku riječ, za koju je autor

mislio, da će ju teško razumjeti čitalac, koji govori samo svoj lokalni dijalekt, tumači redovno još jednom riječju. Evo nekoliko primjera: Isukrst — Ježuš, spasitelj — zveličitelj, uskrsnuti — gore z mrtveh stati, san — senj, osin — tenja, življenje — žitak (žitak) itd.« (Hadrovics 1, str. 44)

Jednom od bitnih osjećaja ukupne hrvatske jezične povijesti (da tronarječnost nije beskorisnim teretom, nego istinskim bogatstvom) Hadrovics je samo tri godine potom izgradio čvrste temelje: u raspravi *Zur Geschichte der einheitlichen kroatischen Schriftsprache*.

Spoznaje do kojih je kroatistika s mukom dolazila nisu na pravi način odjeknule gdje je bilo najpotrebnije: u srednjoj školi. Zbog velike žurbe (jer je čitan-ka morala biti »odmah u čisto izdiktirana u kratko vrijeme od nekih desetak tjedana«; Kombol, str. 3) ugledni je književni povjesničar ustvrdio:

»Školski je rad i ovdje izazvao potrebu rječnika, pa je tako nastao H a b d e l i ć e v hrvatsko–latinski (kajkavsko–latinski) *Dikcionar ili reči slovenske* (Grac, 1670.), dok je rječničku građu, što ju je sakupio pavlin I v a n B e l o s t e n e c (1595.–1675.) upotriebio kasnije pavlin Jerolim Orlović (1695.–1746.) za svoj latinsko–hrvatski rječnik *Gazophylacium*, izdan 1740. u Zagrebu pod Belostenčevim imenom« (Kombol, str. 274)

Uz prilike kakve su bile nije teško u tek pol odulje rečenice iznijeti nekoliko netočnosti: da je za *Gazophylacium* Belostenec samo skupio rječničku građu; da ju je sredio i u knjigu sklopio njezin pravi autor Orlović; da je ta knjiga »latinsko–hrvatski rječnik« (a ne i hrvatsko–latinski); da je njezinu tiskanom izdanju Belostenec osim građe jedino pridonio svoje ime.

U novije vrijeme, zahvaljujući traganju o. Vatroslava Frkina za knjigama, našao se potpun primjerak Belostenčevih propovijedi. Iz njega saznajemo bar dvoje: prvo, da im je naslov na latinskom jeziku (*Sacri sermones in sacratissimum festum Corporis Christi*); drugo, da se sam Belostenec potpisao ikavskim likom svojega prezimena: *Bylloftinacz* (Vončina 2, str. 125).

2. Malo nakon Vodnika (koji 1913. odbacuje i samu pomisao da je u Belostenca riječ o miješanju narječja) Vjekoslav Klaić objavio je monografiju o Pavlu Vitezoviću. Najvažnijim njegovim jezikoslovnim djelom smatrajući nepotpuno sačuvani *Lexicon*, težio je Klaić razriješiti dvojbu o tome je li se Vitezović »ograničio na jedno narječje ili je uzeo za podlogu više narječja« (Klaić, str. 211). Rječitim je primjerom iz *Lexicon*a uzeo mjesto gdje se tumači latinska riječ *quid*, njezine složenice i slične joj riječi:

Quid... ça, kaj, stò, çtò.
 Quidnam... stoli, kajli, çali.
 Quidni... zastòne, jer nè, zakajnè?
 Quidquid... çagod, stogod, kajgod, stokoli, kajkoli, stogodar, stogodir.
 Quidvis... stokoli, çakoli, kajkoli.

Quilibet... vsaki, svaki, svakoi, svakoteri, kimu drago, komu drago, tkomu drago.

Quis... koi, gdo, ki, tko.

Quisque... vsaki, svakki, svakoj, sakoteri. (Klaić, str. 211)

Zaključku da se Vitezović »obazirao na sva tri narječja hrvatska (štokavsko, kajkavsko i čakavsko)« (Klaić, str. 211) u potporu su doneseni i drugi leksički i onomastički primjeri (Klaić, str. 212). Klaićevo tumačenje o Vitezovićevoj jezičnoj koncepciji potpuno je prihvatila najnovija hrvatska jezična historiografija (Vince, str. 87; Moguš 3, str. 91; Moguš 4, str. 95–96).

Ako Vitezovićevu trodijalekatsku koncepciju dokazuju navedeni primjeri (među kojima prvo mjesto zauzima zamjenica *quid*), onda bi, isto mjerilo primjenjujući, valjalo razmotriti mjesto u Belostenčevu rječniku:

Kay. marit. chà. (Sci.) Sto. Quid, quidnam, quod, aliquid, ut, kay, chà, što imam, to tebe dajem. Quod habeo, hoc

(Belostenec 2, str. 163)

Doista, bi li se moglo uzeti da Belostenec »ne miješa... hrvatska narječja« (ili da Krčelićeva ujedinjena dvojica, Belostenec i Orlović, »ne mešaju ih«)? Na što pak Belostenec misli u istome svojem rječničkomu članku navodeći frazem »*kaj, ča, što imam, to tebe dajem*« — teško je onda shvatiti. Ipak, zacijelo mu je namjera ista kao kad u propovijedima piše »blagoslovil je Gospodin hiže i kuće négove i vsemu, *što je i kaj je imal*« i nastavlja »z oném zavétom, poniznostjum, úmiljenstvom i pobožnostjum *vazme ú hižu i dom duše i téla svoga, s kojum ju prijel béše starac Obedédom, zač né samo da se darmit i blagoslovi božjemi još ovdé, na ovom svétu hoće napuniti, négo i na drugom*« (Hadrovics 1, str. 104).

3. Ugodna mi je dužnost najprije se pozabaviti glavnim prigovorom mojega kritičara Mije Lončarića.

Prije svega on se osvrće na moje viđenje o hrvatskome jezičnom razvoju u srednjem razdoblju. Uobičajenoj, narječnim stanjem uvjetovanoj trojnoj podjeli (čakavski, štokavski, kajkavski) dodao sam četvrtu česticu: »Hibridni književnojezični tip«, u nj svrstavajući pokupske glagoljaše i dodajući književnike od Nikole Dešića do Jurja Križanića i Pavla Vitezovića (Vončina 1, str. 187–248).

Opredjeljujući se za tezu koju pripisuje Poljancu (a taj ju je od Vodnika preuzeo: da *Gazophylacium* ne sadrži primjere za miješanje narječja), Lončarić nastavlja:

»Bez obzira na to jesu li južnije od Kupe bili prijelazni ili miješani govori — do 16. st. mogli su uglavnom biti prijelazni, a tek kasnije i sekundarno miješani — književni jezik koji nastaje na osnovi već postojećeg idioma nije hibridan.¹« (Lončarić 2, str. 29)

Tom je mjestu dodana bilješka; u njoj su dvije zanimljive tvrdnje; prva:

»Za ozaljski kraj Vončina možda ima pravo kada kaže da je tu riječ o sekundarnom kontaktu triju hrvatskih narječja (čemu se može dodati i četvrti element: slovenski jezik), pa bi se tako formiran idiom, dijalektni tip, mogao nazvati *miješanim*« (Lončarić 2, str. 36, bilj. 1);

druga:

»Ako područje oko Ozlja nije bilo prijelazno, onda je ono prije migracija moglo biti samo kajkavsko, jer su se migracijski valovi kretali sjeverno i zapadno, pa je to područje dijalektno miješano, a ne prijelazno, odnosno u tom slučaju moglo bi se nazvati i hibridnim« (Lončarić 2, str. 36, bilj. 1)

Budući da se pitanja o Belostencu i njegovu rječniku, o govoru i o krugu ozaljskomu, o hibridu i mješavini rješavaju usput (u okviru teme *Pogled na jezik starog kajkavskog pjesništva*), posve je moguće zaključak bez rješenja:

»Naravno, moguće je i možda točnije i drukčije vrednovanje ozaljskoga kruga, tj. može se uzimati da je njegov jezik i njegova književnost fenomen ravnopravan drugim hrvatskim dijalektima, književnim jezicima i književnostima, odnosno književnim jezicima s drugim dijalektnim osnovicama. (Vončina 1988.) U svakom je slučaju bolje dati mu tada neki pravi naziv koji ga smješta u hrvatskim okvirima, a ne naziv koji ga općenito kvalificira. Dakle, mnogo je bolji naziv *ozaljski krug* (jezik, književnost) nego — hibridni ...« (Lončarić 2, str. 29)

4. Tu latinsku riječ, koja je postala europeizmom, poznaju jezici neslavenski (npr.: *hybrid* engl.; *hybride* franc.; *ibrido* tal.) i slavenski (npr. *hibrid* slov.; *hybryd* polj.). Zamjene u suvremenom hrvatskome književnom jeziku (*križanac*, *mješanac*) nisu posve oslobođene pogrđnog prizvuka. U našem lingvističkome nazivlju postoji izraz *hibrid*, od njega izveden pridjev *hibridan* i složeni nazivi *hibridni govor*, *hibridni jezik* itd. (Simeon, str. 469–470). Sam je Belostenec zabilježio riječi *mešan*, *zmešan* (Belostenec 1, str. 783, s. v. *mistus*; Belostenec 2, str. 218, 636), ali im nije istoznačna izvedenica riječi *hybrida*, kojoj se među tumačenjima nalazi »3. reč iz vsakojakeh jezikov spletana« (Belostenec 1, str. 639, s. v.). Govoreći o jeziku ozaljskoga kruga, mogli bismo ga (prema Lončarićevu prijedlogu) nazvati *jezikom miješanim* ili *mješovitim*. Ali se takav skup u hrvatskoj književnoj historiografiji s izrazito nepovoljnim prizvukom upotrebljava već više od jednoga stoljeća: otkako je mladi Jagić, pišući o *Sireni* Petra Zrinskoga (1866.), uveo izraz »jezik mješovit i šarovit« (Jagić 1, str. 381), a ne tako davno ponovila se tvrdnja da taj jezik »niti je prava štokavština niti čakavština, nego jedno i drugo, a k tomu još ima primiješanih tragova kajkavskoga narječja« (Georgijević, str. 100).

5. Uпитно–odnosna zamjenica ne pripada onim jezičnim podacima za koje se po nekoliko likova može pojaviti u jednome mjesnom govoru. Lik je *kaj* svojstven kajkavštini i slovenskom jeziku (Lončarić 3, str. 138, t. 9); jedini je u ozaljskome govoru (u dvije inačice: *käj* / *kèj*; Težak, str. 278), a taj je govor prijelazan: jer se »može smatrati jednako čakavskim i kajkavskim« (Težak, str. 422).

Nameće se pitanje o svrstavanju prijelaznih govora. Među njima možemo ustanoviti »kajkavske govore u širem smislu, koji nemaju neke bitne kajkavske crte, a ipak ih je najbolje svrstati u kajkavštinu« (Lončarić 2, str. 27). Osim nekih goranskih govora ovamo pristaje ozaljski, pa se po jednome mjerilu može svrstati u kajkavsku narječnu cjelinu (usp. karte na kraju knjiga: Lončarić 1 i Lončarić 3). Postoji također druga sastavnica prijelaznih govora. Budući da je to za ozaljski govor čakavska, može se taj govor jednako dobro uključiti i u cjelinu čakavštine (usp. karte dodane djelima: Moguš 2 i Finka — Moguš).

6. Lako se možemo uvjeriti da više od jednog lika upitno–odnosne zamjenice poznaje kajkavski književni jezik. U njegovim temeljcima (starim rječnicima) stanje je dvojako: *što* / *kaj* (Habelić, fol. X1^v; Jambrešić, str. 828, s. v. quid) i trojako: *kaj* / *ča* / *što* (Belostenec 2, str. 163).

Nameće se pitanje: Pripada li *ča* kajkavskome književnom jeziku?

Ako je riječ o hrvatskome narječnom sustavu, nejasnoće ne postoje: *ča* je »osnovna oznaka za čakavsko narječje« jer se »javlja jedino u čakavskom narječju« (Moguš 2, str. 20; v. i Finka — Moguš, str. 51).

Malo je drukčije bavimo li se povijesnim književnojezičnim tipovima. Jednome od njih (kajkavskome) pripisuje se zamjenica *ča*:

ča pron. *upitno–odnosna zamjenica: što; usp. 1. kaj. B (s. v. ča s uputom na kaj, kaj s naznakom da je marit).*

1. odnosna. More se ova jačka i redom jačiti prez pridavaña onoga ča je na kraju. *Mul jač* 21.

2. upitna. Ah ča odgovorim, o Ježuš ljubleni. *Mul jač* 38. (RHKKJ 1, str. 273)

»Čista drugost« čakavskoga narječja, zamjenica *ča* (Moguš 2, str. 20; Finka — Moguš, str. 51) u kajkavski je književni jezik ušla iz dvaju vrela i uz posebne uvjete.

Podario ju je, ponajprije, drugi svezak Belostenčeva rječnika uz ovo obrazloženje:

»Budući da je Belostenčev rječnik najbogatija kajkavska rječnička riznica, težilo se za tim da se u KRj preuzmu sve kajkavske riječi iz oba njegova dijela (latinskoga i hrvatskoga), a natuknice su iz hrvatskoga dijela preuzete sve bez obzira na to imaju li oznaku D, Tur. Scl. ili Scl.« (Finka, str. 11)

Riječ je *ča* u RHKKJ ušla također iz književnog opusa Jurja Muliha, i to jer se među više od četiri stotine vrela zatekla knjiga toga pisca *Duhovne jačke* (Reizer, str. 30): prema mjerilu da svaki pisac srednjega doba hrvatske književnosti mora pripadati jednome od triju čistih narječnih tipova. Među kajkavske pisane izvore ne bi ušla rečena Mulihova knjiga da se poštovalo načelo prema kojemu u dopreporodno doba ne moraju postojati samo jednodijalekatski pisci, nego se mogu naći i takvi koji pišu u dva književnojezična tipa. Poštujući živu istinu da je Juraj Muliha bio jednim od najplodnijih hrvatskokajkavskih pisaca, moramo se suglasiti s autorom pouzdane monografije o njemu: knjiga *Duhovne jačke* nije kajkavska, nego čakavsko–ikavska (Fuček, str. 167).

U književnojezičnom tipu jednonarječne osnovice mogu se, dakako, naći leksičke dublete (sinonimi), npr. *jezero / tisuće / hiljada* (Jambrešić, str. 559, s. v. mille). Pisani tekstovi toga smjera mnogo su nepopustljiviji inodijalekatskim fonološkim pojavama. Tronarječni rječnik ozaljskoga kruga pored kajkavske osobine bilježi čakavsku: »Uzetje. (D.) vazetje« (Belostenec 2, str. 593). Naprotiv, u kajkavskome Zagrebu postali *Dikcionar* bilježi ovaj niz primjera:

Uzeti. *Tollo, lis, 3. Accipio, is, 3.*
Uzeti na zad. *Recipio, is, 3.*
Uzeti fzilum. *Eripio, is, 3. Vi tollo.*
Uzeti muchech. *Surripio, is, 3. Clam accipio.*
Uzetje. *Acceptio, omis, f.*

(Habdelić, fol. Bb6^v)

Budući da u tim primjerima slovo *U* znači suglasnik *v* (tj. kajkavski lik prefiksa), izlazi da Habdelić (iako je za svoje mladosti boravio u Rijeci te upoznao tamošnji čakavski govor; Georgijević, str. 75) nije zabilježio ni rječnikom dopustio govornoj čakavštini svojstveni lik *vaze(s)ti* (Moguš 2, str. 21).

7. Tri četvrtine stoljeća (među Šafaříkovom knjigom i Hadrovicsevima izdanjem propovijedi) o Belostenčevu su se jeziku ponajviše s leksikološkoga motrišta iznosile opće napomene bez prijeko potrebnih primjera; njih je prvi ponudio Hadrovics. Jezikoslovni pristupi drugih vrsta vrlo su rijetki (npr. Šojatove akcentološke raščlambe).

Sinonimi iz različitih narječnih vrela doista bitno obilježuju oba poznata nam Belostenčeva djela; drugi svezak rječnika nudi ovakve primjere:

Ország. (D.) dēřava. (Scl.) vilayt. Regio,
Provincia, popularitas, eparchia. orszag
kralyefszto, regnum. orszag szuh, y
neplogen, regio siccitate squalida.

(323)

Dēřgy. [D.] Dařgy, Godina. [Scl. item]
Kiřsa. Pluvia, a. 2. dēřgy nagel z-vi-

(69)

8. Pokazuje se da leksičke dublete doista nisu jedine. U trećem se primjeru među rječničkim blagom neobilježenim (kajkavskim) i dalmatinskim (D.) ističe dvojaka razlika: glasovna (ĕ — a) i slovopisna (f — fh za suglasnik ž). Slovne opreke pojavit će se i u drugim primjerima:

Chùdo. [D.] *scribunt* Cjuddo, *i. e.* chyudo. *chvudēfza. Miraculum, li, mirum*
(53)

Czàr. (D. *scribunt* Zár.) *Imperator Turcarum.*
(55)

Mus, (D. *mux, l. mush.*) muska glava,
Vir, mas, masculus. Prov.
Toga mufa mores rèchi,
Koga fmehke jefzu réchi.
(232)

Sàba. (D.) Shaba. *Rana, acredula, batrachus.* 2. faba velika, *pbrynna.* 3. faba
(472)

Síla. (D) xilla. *Vena, pblebos.* 2. fila kervna, *treptavicza, arteria, vena pul-*
(483)

Gazophylacium upozorava tek na neke slovopisne razlike među hrvatskim sjeverom i jugom: č (*ch — cj*); c (*cz — z*); ž (*s — x / sh*). Pritom bi se mogao naslutiti utjecaj Della Bellina rječnika; to bi značilo da južna slovna rješenja nije u rječnik unio Belostenec, nego urednici Mužar i Orlović. Ipak, djelo je gotovo stoljeće prije Gajevih reformnih pokušaja upozoravalo da u hrvatskoj latinici postoji šarolikost koju treba prevladati.

9. Nadslovci služe Belostencu za isticanje naglasnih opreka. Znak za kratki naglasak (˘) suprotstavlja znaku za dugi (˘) da pokaže značenjsku razliku u parovima neobilježenih (tj. kajkavskih) riječi, npr. za današnje grād — grād:

Grād. v. Tucha. 2. Grād. [D.] Tuargya.
Arx, cis, castrum, tri. prov. ki na zraku grade zida, videti malo prida. Ritt.
3. Kay szlovenczi, y horvati imenuju grad, to dalmatini, y primorczi zovu, y derfe za varas, kaytife u nutre grade, tak imenuju grad, kastel. 4.
(114)

Uz pomoć nadslovaka obilježuje *Gazophylacium* naglasne potankosti izvan kajkavskoga područja. Primjer:

Del. Tàl. (D.) díť , dìo. *pars, tis, portio*.
 2. dél profzti, jednoverfztni tál.
pars simplex. 3. dél dvoysztruki, ili
 dvoysztruchni, dvoyduplitni, *portio*
gemina. 4. dél jednák, [D.] jednakkí
 dìo, *pars aqua, portio equalis*. 5. vekší
 dél. (D.) vechi dìo, *pleráque pars, ma-*
yor portio. 6. del na del, dél po delu,
partitè, particulatim. 7. del szim, del
 tàm, [D] dio ovamo, i dìo onamo, *pars*
huc, pars illuc. 8. dél imam, *participo*

(67)

pokazuje različitu sudbinu koja je kratkosilazni naglasak u nekim položajima zahvaćala u južnoj Hrvatskoj: njegovo čuvanje u štokavskom (*dìo* = *dìo*) i njegovu zamjenu akutom pred završnim sonantom u čakavskom (*díl* = *díl*).

10. Pojave koje su iznesenima nalik *Gazophylacium* obilno potvrđuje. Izvorni slovopis zamjenjujući transkripcijom (i uza svaki primjer označujući stranu na kojoj se u rječniku nalazi), za odnos među kajkavskim i dalmatinskim riječima možemo ponuditi još ove primjere:

- (1) ə > e / a (bèzg / baz, bazag, bàzg 13)
- (2) ə > Ø / a (vzétje [Uzétje] / vazetje 593)
- (3) ə > e / Ø (mèlin / mlin 214)
- (4) [j]ə a / e (jačmèn / ječam 134)
- (5) vrábec / vrebac 438
- (6) zajèc / zéc 599
- (7) Horvát / Harvat 129
- (8) cirkva / carkva 60
- (9) Ø / –o (kàk / kako 158)
- (10) o / u (ólje / ulje 315)
- (11) človek / čovik 47
- (12) –l / –o || –l (bél / bio, bíl 9; pal / razbolio 12 [s. v. betegujem]; čàvel / čàvo ili čàval 37; kadilnica / kadilnik, –onik 157; gnjíl / gnio, zagnio 107)
- (13) dohájam / dohodim 78; donášam / donosim 81; odhájam / odhodim 296
- (14) f / p (frigàm / prigam i sl. 97–98)
- (15) ĝ / ž (hanĝar [hangyar] / hanžar 124)
- (16) h / Ø (hebed / habad, abad 125; herda / arja, arda 126)
- (17) žď / žd (moždani / moždani 229)
- (18) šč / št (ščap / šteta 188 [s. v. kvár]; išče / jošče, joštere 143; prošćenje / proštenje 433)
- (19) prèz / brèz, bèz 418
- (20) čr / cr (čèrljen / carljen 38; čérv / càrv 39)
- (21) ch = kajk. č / (D.) č (= é) (opčinski / opčena nemoč 11)

- (22) *z-* / *uz-* (zròk / uzrok 644)
 (23) *ĵ* / *l* (kràĵ / král 182)
 (24) *vn-* / *mn-* (prevnòg / premnog 417; vnožína [Unosína] / mnoštvo 572)
 (25) *vs-* / *sv-* (vsaki [Ufzaki] / svaki 583)
 (26) *l-* / *vl-* (lasi / vlasi 195)
 (27) *v-* / *0-* (vústa / usta 49; vúho / úho 49; navučitel / naučitel 249; vúzda / uzda 592)
 (28) *g, k + i / z, c + i* (bubrègi / bubrezi 33; dvòjki / dvojci 90)
 (29) im. m. r. *-Ø* / *-in* (cigan / ciganin 58)
 (30) kratka / duga množina (dvór, plur. dvori / dvorovi 90)
 (31) odr. i neodr. pridjev (blaženoga ili / blažena činim 18; dobër / [D. it.] dobri 75)
 (32) *-ni-* / *-nu-* (iztegnjèn / iztegnut 154)
 (33) oglavnik / oglavje 307

Primjeri se odnose na nekoliko jezičnih razina, i to na glasovnu [samoglasnici (1) — (13); suglasnici (14) — (28)], obličnu [(29) — (32)], tvorbenu [(33)].

Pokazuje se da je južnohrvatsko stanje (D.) doista složeno; usp. primjere: (12), (16), (18).

U primjeru (23) lik bi *kral* više odgovarao kajkavskome stanju (depalatalizacija!) nego dalmatinskome; možda je taj lik nastao transliteracijom iz glagoljice, koja nema slova za jednoznačno obilježavanje suglasnika ĵ, í.

11. O narječnim temeljima Belostenčeva jezika bitna se pitanja postavljaju već gotovo dva stoljeća. Vrlo je jak i dugotrajan (od biskupa Vrhovca 1813. nadalje) istraživački smjer koji uglednoga leksikografa zbog narječne osnove njegova rječnika smješta u kajkavski književni jezik. Nakon rane Jagićeve faze (kada je 1866. jezik u *Sireni* Petra Zrinskoga pokazao trodijalekatskim) izašlo je da se i Belostenec može pribrojiti toj struji. Takvu je nazoru kapitalnih prinosa uoči sredine ovoga stoljeća pružio László Hadrovics. U najnovije se vrijeme (Lončarić 1993.) postavlja bitna dvojba: valja li u temeljima Belostenčeva jezika nazreti koji *prijelazni govor* ili pak sekundarnu mješavinu svih triju hrvatskih temeljnih narječja, tj. *hibridni jezik*. Za rješenje o hibridu svjedoče dvojaki dokazi: koji su se odavno obilato iskorištavali (leksički sinonimi) i koje tek treba otkrivati (dublete na svim jezičnim razinama).

Literatura

- Belostenec 1 / Belostenec, Ivan: *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*, Zagreb 1740., 14 + [10] + 1288 str. (pretisak Zagreb: Liber — Mladost, 1972.).
 Belostenec 2 / Belostenec, Ivan: *Gazophylacium, Illyrico-Latinum*, Zagreb 1740., 650 + [42] str. (pretisak Zagreb: Liber — Mladost, 1973.).
 Drechsler / Drechsler, dr. Branko: *Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola*, knj. II. Povijest književnosti do kraja XVIII. vijeka u primjerima. Zagreb 1916., 364 str.
 Fancev / Fancev, dr. Franjo (skupio i uvodom popratio): *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790–1832)*. — »Grada za povijest književnosti hrvatske«, knj. XII. Zagreb: JAZU, 1933., XLVI + 320 str.

- Finka / Finka, Božidar: *O popisu izvora za kajkavski rječnik*. — RHKKJ 1, str. 11–12.
- Finka — Moguš / Finka, Božidar i Moguš, Milan: *Karta čakavskoga narječja*. — »Hrvatski dijalektološki zbornik«, knj. 5, Zagreb: JAZU, Razred za filologiju, 1981., str. 49–58.
- Fuček / Fuček, Ivan: *Juraj Mulih. Život i djelo*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove — Zagreb, Papinsko sveučilište Gregorijana — Rim, HAZU — Zagreb, 1994., 559 str.
- Georgijević / Georgijević, Krešimir: *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969., 324 str.
- Habdelić / Habdelić, Juraj: *Dictionar, ili Réchi Szlovenlžke*, Graz 1670. (pretisak Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1989.).
- Hadrovics 1 / Hadrovics, László: *Deset propovijedi o Euharistiji pavlina o. Ivana Belostenca*. — »Grada za povijest književnosti hrvatske«, knj. XIV. Zagreb: JAZU, 1939., str. 41–112.
- Hadrovics 2 / Hadrovics, Ladislaus: *Zur Geschichte der einheitlichen kroatischen Schriftsprache*. — Ostmitteleuropäische Bibliothek herausgegeben von E. Lukinich, No. 40, Budapest — Leipzig 1942., 61 str.
- Jagić 1 / Jagić, Vatroslav: *Adrijskoga mora Sirena iliti Obsida Sigetska*. — »Književnik«, godina treća. Zagreb 1866., str. 336–407.
- Jagić 2 / Jagić, Vatroslav: *Ein Prediger aus dem Ende des XVII. Jahrh. in Agram*. — »Archiv für slavische Philologie«, Bd. 26, Berlin 1904., str. 578–597.
- Jambrešić / Jambrešić, Andrija: *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples*. Zagreb 1742., [8] + 1068 + [92] str.
- Jurišić / Jurišić, prof. dr. Blaž: *Nacrt hrvatske slovnice*. I. Glasovi i oblici u poviestnom razvoju. Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, 1944., 200 str. (pretisak Zagreb: Matica hrvatska, 1992.).
- Klaić / Klaić, Vjekoslav: *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića. (1652. –1713.)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1914., 296 str.
- Kombol / Kombol, dr. Mihovil (priredio): *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola, drugi dio. Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, 1943., 434 str.
- Kukuljević / Kukuljević Saccinski, Ivan: *Bibliografija hrvatska*. Dio prvi. Tiskane knjige. Zagreb 1860., 233 str.
- Lončarić 1 / Lončarić, Mijo: *Kaj — jučer i danas*. Ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom). Čakovec: Tiskarsko-izdavački zavod »Zrinski«, 1990., 287 str.
- Lončarić 2 / Lončarić, Mijo: *Pogled na jezik staroga kajkavskog pjesništva*. »Dani Hvarskog kazališta«. Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda. Split: Književni krug, 1993., str. 26–36.
- Lončarić 3 / Lončarić, Mijo: *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga, 1996., 198 str.
- Maretić / Maretić, dr. T.: *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*. Dopuna Broz-Ivekovićevu »Rječniku hrvatskoga jezika«. Zagreb: JAZU, 1924., XXXII + 207 str.
- Moguš 1 / Moguš, Milan: *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971., 101 str.
- Moguš 2 / Moguš, Milan: *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga, 1977., 104 str.
- Moguš 3 / Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1993., 205 str.
- Moguš 4 / Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1995., 235 str.
- Poljanec / Poljanec, Franjo: *Istorija srpskohrvatskoslovenačkog književnog jezika s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom za više razrede srednjih škola*, IV, popravljeno izdanje. Zagreb 1936., 232 str.

- Poziv / Poziv pokojnoga episkopa Maximiliana Verhovca Rakitovackoga na sve duhovne pastire svoje episkopie. g. 1813. izdat. — »Danica ilirska«, tečaj III, br. 24, Zagreb, 17. lipnja 1837., str. 93–97.
- Reizer / Reizer, Zora: *Popis izvora za kajkavski rječnik (abecednim redom kratica)*. — RHKKJ 1, str. 13–46.
- RHKKJ 1 — *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, knjiga prva, sv. 1, A — CENINA, gl. redaktor i urednik Božidar Finka, obradivači Vida Barac–Grum, Ivan Kalinski, Zora Reizer, Antun Šojat, Vesna Zečević. Zagreb: JAZU i Zavod za jezik IFF, 1984., str. 1–240.
- RHKKJ 2 — *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, knjiga prva, sv. 2, CENITEL — DRIŠTAVICA, gl. redaktor i urednik Božidar Finka, obradivači Vida Barac–Grum, Ivan Kalinski, Mijo Lončarić, Zora Reizer, Antun Šojat, Vesna Zečević. Zagreb: JAZU i Zavod za jezik IFF, 1985., str. 241–480.
- Simeon / Simeon, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. I. A–O. Zagreb: Matica hrvatska, 1969., XLIV + 1011 str.
- Šafařík / Šafařík, Paul Jos.: *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*. Aus dessen handschriftlichen Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček. Prag: Verlag von Friedrich Tempskő, 1865., V + 382 str.
- Šojat 1 / Šojat, Antun: *O akcentu kajkavskih riječi u Belostenčevu rječniku*. — *Kajkavski zbornik*, Zlatar 1974., str. 20–24.
- Šojat 2 / Šojat, Antun: *Kajkavska akcentuacija u Belostenčevu rječniku*. — »Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske« XVII/1, Novi Sad 1974., str. 87–107.
- Šurmin / Šurmin, dr. Đuro: *Povijest književnosti hrvatske i srpske*. Zagreb 1898., 319 str.
- Težak / Težak, Stjepko: *Ozaljski govor*. — »Hrvatski dijalektološki zbornik«, knj. 5, Zagreb: JAZU, Razred za filologiju, 1981., str. 203–428.
- Vince / Vince, Zlatko: *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Lingvističko–kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1978., XIX + 629 str. (drugo izdanje Zagreb: Matica hrvatska, 1990., dodatak Bibliografija, str. 633–695).
- Vodnik / Vodnik, Branko: *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, 1913., 410 str.
- Vončina 1 / Vončina, Josip: *Jezična baština*. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća. Split: Književni krug, 1988., 390 str.
- Vončina 2 / Vončina, Josip: *Belostenčevo podrijetlo*. — »Filologija«, knj. 17, Zagreb: JAZU, Razred za filološke znanosti, 1989., str. 121–136.
- Vukotinović / Vukotinović, Ljudevit: *Ilirizam i kroatizam*, u knjizi: Dubravko Jelčić: *Hrvatski narodni i književni preporod*, Školska knjiga, Zagreb 1978., str. 137–138.

Die Hybridsprache von Ivan Belostenec

In der neueren Zeit (Lončarić 1993) stellt sich wieder einmal die Frage über die Quellen und Natur der Sprache, in der im XVII. Jahrhundert der berühmte kroatische Sprachwissenschaftler und Prosaiker Ivan Belostenec schrieb. Für diese Sprache bestehen drei Möglichkeiten: die erste, sie sei kajkavisch; die zweite, sie entwickelte sich aus einer Mischsprache; die dritte, sie ist eine Mischung von Grunddialekten, d. h. eine Hybridsprache. Eine minutiöse Analyse sprachlicher Daten deutet auf die dritte Lösung.